

Література.

1. Алексійчук В.М. Гроші та кредит в системі відтворення АПК / В. М. Алексійчук. - К.: ІАЕ УААН, 2008. - 383 с.
2. Алексійчук В.М. Кредитне обслуговування АПК: досвід та напрямки розвитку / В. М. Алексійчук. - К.: ІАЕ УААН, 2009. – 92 с.
3. Мармуль Л.О. Фінансово-кредитне забезпечення розвитку підприємства в АПК України / Нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті. - К.: ІАЕ, 2001.- С.504-509.
4. Положення НБУ “Про кредитування”, затверджено Постановою Правління НБУ від 28.09.95 № 246 із змінами та доповненнями.
5. Трегобчук В.М. Забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України на внутрішньому і зовнішньому ринках: Наукова доповідь / В.М. Трегобчук, Б.Й. Пасхавера. – К.: Ін-т екон. та прогноз., 2007. – 260 с.

УДК 65.305.735

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРУП'ЯНИХ КУЛЬТУР

Нісходовська О.Ю., аспірант

Подільський державний аграрно-технічний університет

У статті вирішуються проблеми підвищення ефективності виробництва і конкурентоспроможності круп'яних культур через застосування маркетингових підходів, модернізацію обладнання, розширенню асортименту круп, що пропонуються, проведення інноваційних розробок, впровадження прогресивних технологій виробництва продуктів більш високої якості.

This article solved the problem of increasing production efficiency and competitiveness of cereal crops through application of marketing approaches, upgrading equipment, expanding the range of cereals offered, of innovation, the introduction of advanced production technology products of higher quality.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринок круп'яних культур виступає як об'єктивна необхідність, що дозволяє покращити забезпеченість країни зерном за рахунок власного виробництва, підвищити його ефективність. Рівень розвитку зернового господарства країни і забезпеченість населення хлібопродуктами у світі є основним критерієм продовольчої безпеки.

Зерновий продовольчий комплекс, як відомо, був сформований іще за часів існування СРСР. Його характерною особливістю на той час була спрямованість на забезпечення обсягів виробництва зерна. Що ж стосується його якості та господарської придатності, то ці питання хоча розглядалися певною мірою, але не відносились до контрольних планових показників. Тобто таких, що формували державні регіональні пріоритети або ж ув'язували обсяги виробництва зернової продукції із її господарською придатністю та якістю. В ринкових умовах ефективність функціонування сільськогосподарського виробництва в значній мірі залежить від ступеню інтеграції з підприємствами зберігання та доведення до необхідних цільових стандартів якості, виробництва борошна і круп, хлібозаводами тощо. Характерною метою функціонуван-

ня такої інфраструктури зернового продуктового підкомплексу було забезпечення обсягів переробки, а деякою мірою і зберігання зерна необхідного для підтримання життєдіяльності держави. В меншій мірі враховувались економічні аспекти діяльності. На даний час морально і фізично застарілими залишаються елеватори, млини та лінії по виробництву круп.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Станом на 1.01.1991р. в Україні функціонували 160 різних підприємств по виготовленню борошна загальною потужністю 7,7 млн. тонн, із них за програмою реконструкції передбачалось майже на 1 млн. тонн борошномельних потужностей вивести із експлуатації [1]. Що ж стосується введення нових потужностей по виробництву борошна на новій інноваційній основі, то таких в державі в різних програмах до 2005 р. не передбачалось.

В процесі роздержавлення та приватизації виробничих об'єктів до складу ДАК "Хліб України" ввійшли 43 підприємства загальною потужністю 2,3 млн. тонн борошна на рік. До складу Держкомрезерву ввійшли 12 підприємств загальною потужністю 0,8 млн. тонн борошна на рік. Решта (103) потужностей (4,1 млн. тонн борошна на рік) належать 103 підприємствам різних форм власності. Лише 41 відсоток (65 підприємств) із всіх борошномельних підприємств більш-менш відповідали діючим в Україні вимогам до даного виду виробництв, 33 відсотка (53 підприємства) - відносили до категорії таких, що погребують модернізації, реконструкції, а решта підприємств знаходиться у такому стані, що їх доцільніше вивести із експлуатації, ніж здійснювати їх модернізацію чи реконструкцію [2].

Таким чином, аналіз стану галузі свідчить, що вона перебуває в стані, який потребує розробки та втілення у життя державної стратегії розвитку й модернізації заготівельно-переробних підприємств зерна, доведення рівня технічної оснащеності підприємств потребам сьогодення - спроби вийти на рівень міжнародних стандартів.

Постановка завдання. Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану виробництва та збуту, визначення основних напрямів функціонування ринку зерна круп'яних культур та продуктів їх переробки.

Для досягнення цієї мети ставилися наступні завдання:

- визначити рівень розвитку круп'яного виробництва;
- провести комплексну оцінку рівня економічної ефективності виробництва і переробки зерна круп'яних культур;
- проаналізувати стан торгівлі продукцією круп'яних культур;
- визначити та обґрунтувати основні напрями підвищення ефективності функціонування ринку зерна круп'яних культур.

Проведене дослідження базується на використанні комплексного та системного підходів, прийомах економіко-статистичного аналізу – при детальному вивченні ринку зерна круп'яних культур та продуктів їх переробки, при аналізі тенденцій розвитку круп'яного ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У продовольчому вжитку вирішальна роль належить пшениці — 80%. Жито займає 7% споживання. В основному ці культури використовуються для виробництва борошна. Гречка

займає 5% і майже повністю використовується у виготовленні круп. Приблизно рівні частки — по 3% — у продовольстві мають кукурудза і рис. Використання кукурудзи в продовольчих цілях є широким, а рис, головним чином, використовується для виробництва крупи. Інші круп'яні культури — це ячмінь, овес, горох, просо, але їхня частка в продовольчому вжитку порівняно невелика.

Серед круп'яних культур найбільшою популярністю в країні користується гречка, про що свідчить факт розширення її посівних площ порівняно з 1990 р. Так, у структурі посівів зернових частка гречки збільшилася з 2% у 1990 р. до 4% у 1998-2000 рр. У 2001 р. гречка займала 5% посівів, але вже в 2005-2007 рр. посівні площі склали близько 2,6-2,8%. Основні посівні площі гречки, близько 64%, зосереджені в Київській, Кіровоградській, Хмельницькій, Вінницькій, Полтавській, Сумській та Черкаській областях.

Частка гречки у виробництві зернових збільшилася з 0,7% до 1,0%, тоді як показники інших круп'яних культур, навпаки, знизилися. Так, якщо в 1986-1990 рр. гречка займала 34% виробництва круп'яних культур, то зараз — близько 46%. І дана тенденція є цілком адекватною реакцією на попит. Адже, крім того, що гречана крупа широко використовується на внутрішньому ринку, вона також є найбільш експортноорієнтованою. Виняток складають останні маркетингові роки, коли було зібрано дуже мало зерна, унаслідок чого сформувався невеликий дефіцит на внутрішньому ринку й Україна з експортера гречаної крупи стала імпортером російської гречки і круп.

Поряд з Україною основними країнами-виробниками гречки є Китай і Росія. Разом вони випускають близько 91% від усього світового обсягу. Помітні площі займають посіви гречки у Франції, США, Бразилії, Польщі. Якщо на початку ХХ століття Росія, а потім СРСР давали 75% світового виробництва гречки, то в останні роки на провідні позиції вийшов Китай — близько 60%. Посівні площі гречки в Китаї складають щорічно близько 170 тис. га, а середня врожайність — 12,5 ц/га. Україна займає третє місце у світовому рейтингу виробників гречки (близько 15%). Варто зазначити, що внесок України у світове виробництво даної культури істотно скоротився.

Серед зернобобових культур горох займав посівні площі до 1,3 млн га (1990 р.). Але в останні роки вони істотно знизилися до 1 млн га в 1995 р., 339 тис. га — в 2006р. У першу чергу, це пов'язано зі зниженням споживання горохової крупи і низькою рентабельністю виробництва гороху. Вирощують його у всіх зонах, найбільше — у Лісостепу (55% від загальної площі), Степу (25%), інше — на Полісся. Середня врожайність гороху в Україні досягає 24 ц/га (1993), у кращих господарствах 40-45 ц/га і більше.

У світі найбільш поширена рисова крупа. Через природні особливості, рис практично не культивується в Україні, однак це найбільш врожайна зернова культура. Середня врожайність зерна рису в Україні складала у 1986-1990 рр. 47,4 ц/га, в останні роки цей показник знаходиться на рівні до 46-51 ц/га. Валовий збір рису в 2005-2007 рр. перевищив показник у 90 тис. тонн і досяг у 2007 р. оцінки 108 тис. тонн. При цьому обсяги вирощування рису не

покривають внутрішні потреби і виробники змушені щороку імпортувати зерно з інших країн.

Вирощування даної культури зосереджено переважно на півдні: АР Крим, Одеська і Херсонська області. Оскільки просо вирощується в Південних і Південно-Східних регіонах, то посіви часто підпадають під пагубний вплив погодних умов. В останні роки недолік вологи і посуха значно скоротили валовий збір як усіх зернових культур, так і проса в т.ч. У 2007 р. він зменшився до рекордно низьких 84,2 тис. т (у 2004 р. 459 тис. т), що не тільки негативно позначилося на балансі проса в Україні, але і значно підвищило ціни на дану зернову культуру. Лідерами у виробництві проса є Донецька, Запорізька, Луганська, Херсонська області, на частку яких припадає близько 45% його виробництва. Тепер розглянемо функціонування ринку круп'яних культур України. Як бачимо, внутрішнє виробництво поступово знижується (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво круп в Україні в 2006-2009 рр., тонн

Найменування	2005 р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Крупи, всього	341553	321967	313091	313180	116854
Крупа із пшениці	45733	37731	54234	49685	14217
Крупа вівсяна	5525	5133	2930	2518	1100
Крупа пшоняна	17343	14359	8585	9049	4496
Крупа гречана	119743	98829	76606	92574	39014
Крупа кукурудзяна	32151	42509	54056	62570	19987
Крупа рисова	3993	9258	5272	6178	1128
Крупа ячна	12538	12290	11488	9085	2926
Крупа перлова	4639	4890	5904	5761	2416
Крупа інша	511	457	427	308	63
Рис обрешений	5022	12278	30092	27626	6187

Одночасно поступово зростає експорт круп: у 2006 р. – 56573 т, 2007 р. – 69647 т, 2008 р. – 79174 т, 2009 р. – 24598 т. Причому рейтинг виробників круп за останні декілька років практично мало змінився (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг компаній-виробників круп

Компанії	Обсяг, т		Частка, %	
	2008р.	2009р.	2008р.	2009р.
Альтера	40556	14255	13	12
Украгротрейд	12773	6185	4	5
Біосен	12455	2432	4	2
Хмельницький КХП	12308	4023	4	3
Рідний Продукт	12307	5578	4	5
Новоукраїнський КХП	12110	4700	4	4
Ранок	12093	3858	4	3
Штурм Перекопа	11722	2008	4	2
Агросвіт	11496	6126	4	
Нива	11052	4620	3	4

Компанії	Обсяг, т		Частка, %	
	2008р.	2009р.	2008р.	2009р.
Білоцерківхлібопродукт	9920	4160	3	4
Терра	8668	5360	3	5
Дворичанський Елеватор	8476	3038	3	3
Сквирський КХП	7695	3656	2	3
Керченський КХП	6078	-	2	-
Днепропетровський МК	5994	1755	2	2
Каланчацький КХП	5944	-	2	-
Осавіахім	5688	2307	2	2
Оргоснастка	5403	2205	2	2
Васильківхлібопродукт	4943	3421	2	3
Земля и воля	-	2751	-	2
Миронівський ЗИКК	-	2689	-	2
Інші	99247	31727	31	27
Всього	316928	116854	100	100

Хлібопродуктові підприємства характеризуються високим рівнем витрат, пов'язаних з перевезеннями сировини. Це робить економічно недоцільним розміщення підприємств в умовах великої територіальної відокремленості із сировинною базою. Тому місця розміщення круп'яних підприємств концентруються в районах-виробниках сировини.

Основним фактором, що визначає новий сезон виробництва круп, є зниження обсягів виробництва основних круп'яних культур. В силу кон'юнктурних вимог, а також з урахуванням необхідності максимально знизити собівартість виробництва, сільгоспвиробники скоротили посіви круп'яних культур (табл. 3).

Таблиця 3

Врожай зернових і зернобобових культур в 2009 р.

Культура	Посівні площі, тис. га		Зібрані площі, тис. га		Урожайність, т/га		Валовий збір, тис. тонн	
	2009р.	2008р.	2009р.	2008р.	2009р.	2008р.	2009р.	2008р.
Зернові і зернобобові	15415	15636	14555	14808	27,4	34,4	39868	51003
Пшениця	6780	7116	6442	6805	29,9	36,7	19231	24942
- озима	6500	6802	6175	6498	30,2	37,1	18649	24108
- яра	280	314	267	307	21,8	27,2	582	835
Жито	487	466	455	459	18,2	22,9	828	1050
- озиме	486	466	454	458	18,2	22,9	826	1049
- яре	1	1	1	1	16,0	18,8	2	1
Ячмінь	4866	4219	4560	4060	22,3	30,2	10165	12280
- озимий	1266	859	1195	835	24,8	31,2	2964	2605
- ярий	3600	3360	3365	3225	21,4	30,0	7201	9675
Кукурудза	2000	2516	1898	2225	41,0	46,9	7782	10435
Овес	400	456	379	445	18,2	21,2	690	944
Просо	120	153	110	142	11,8	15,6	130	221
Гречка	295	302	274	282	7,8	8,5	214	240
Горох	250	206	235	201	17,3	22,6	406	454
Інші	217	203	202	189	21,0	23,0	424	435

Наслідком цього є, з одного боку, зменшення продовольчого споживання даних культур, а з іншого боку, зростання цін в сегменті круп'яних продуктів. В такій ситуації можна очікувати зниження обсягів експорту круп и часткову переорієнтацію виробників на внутрішній ринок, що може призвести до втрати позицій України на зовнішніх ринках. Єдине, що в деякому ступені нівелює зниження активності держави на зовнішніх ринках, - в подібній ситуації з круп'яними культурами опиняться і наші основні конкуренти - росіяни. Тому конкурентна боротьба за зовнішні круп'яні ринки, ймовірно, буде перенесена на більш пізні і сприятливі строки. Таким чином, на ринку круп'яних продуктів в останнє десятиріччя склалась катастрофічно несприятлива кон'юнктура для товаровиробників.

Достатньо стабільний и мало розвинутий ринок круп'яних продуктів помітно оживився в останнє десятиріччя. Найбільш гострою стала проблема підвищення конкурентоспроможності продукції. На ринку стала переважати продукція, більш зручна до використання. Одним із напрямків розвитку круп'яної продукції є її фасування в дрібну тару. Цей маркетинговий підхід дозволяє значно підвищити конкурентоспроможність продукції, що має вирішальне значення при освоєнні ринків великих міст, більша частина продукції в яких реалізується через торгівельні мережі. Крім того, упаковка дозволяє донести до споживача багато інформації, що підвищує конкурентоспроможність даної продукції і забезпечує можливість формувати і просувати на ринку свою торгівельну марку, затверджувати у свідомості споживача образ стабільного й конкурентоспроможного підприємства.

Одним із напрямків забезпечення конкурентоспроможності круп'яної продукції є підвищення ступеню готовності продукту до споживання. Так, в останній час на ринку зайняли достатньо суттєву нішу продукти швидкого харчування, що не потребують витрат часу і особливих умов для приготування. Цей сегмент ринку як раз і є найбільш привабливим для невеликих підприємств, що мають можливість здійснювати капіталовкладення в нове обладнання, яке потрібне для подальшої обробки сировини.

Ця позитивна, з одного боку, тенденція розвитку і оновлення ринкової кон'юнктури круп'яного ринку містить немалу загрозу. Для модернізації обладнання і перепрофілювання діяльності великого підприємства необхідні значні капіталовкладення. Багато підприємств, працюючи в останні роки на межі рентабельності, не мають можливості вивільнення цих коштів на відміну від невеликих цехів, що нещодавно відкрилися, які є мобільнішими и пристосованішими до швидкого реагування на зміни зовнішнього оточення, потребують незначних витрат часу и коштів для переведення підприємства на випуск нових виробів. Формуючи більш вигідну пропозицію, вони в більшому ступені загострюють стан крупних підприємств, ставлячи багатьох із них під загрозу банкрутства і ліквідації.

Одним із важливих напрямків розвитку галузі також є формування сприятливих умов для розвитку експортного потенціалу. Це є найбільш актуальним в умовах співпраці України СОТ. Значна частина круп'яної продукції споживається державними установами (військові сили, лікарні і т.д.), при-

дбання якої здійснюється через систему державних замовлень. Необхідно сформувати механізм розподілу задоволення потреби на цю продукцію по крупних підприємствах, що дозволило б їм підвищити рівень доходності виробництва.

Висновки. Таким чином, складна ринкова кон'юнктура, перевищення виробничих потужностей країни над внутрішнім попитом, низький експортний потенціал виробленої продукції загострюють конкуренцію товаровиробників в країні. Подальший розвиток галузі, що дозволяє підвищити конкурентоздатність підприємства, повинно концентруватися навколо забезпечення необхідного рівня конкурентоспроможності продукції. Необхідно приділити велику увагу наповненню господарського портфеля, розширенню асортименту круп, що пропонуються, проведенню інноваційних розробок, впровадженню прогресивних технологій виробництва продуктів більш високої якості і впровадженню стійкого типу виробництва. Реалізація запропонованих дій і своєчасна оцінка стану підприємства в комплексі з планово-запобіжними заходами дозволять зупинити руйнівний процес деіндустріалізації галузі.

Враховуючи величезну масу помилок, допущених в стратегії розміщення сільськогосподарських культур у тому числі і зернових, а також, виходячи із величезної кількості наукових розробок, які напрацьовані науковими установами України протягом післявоєнних років, необхідно здійснити на кінець раціональне розміщення сільськогосподарських культур в зонах, які найбільше відповідають біокліматичному потенціалу регіону.

В умовах ринкових відносин слід відмовитися від концепції вирішення тих чи інших проблем лише за рахунок окремих локальних заходів. Необхідно перейти до комплексного підходу до вирішення взаємопов'язаних проблем єдиної системи виробництва, зберігання, переробки та реалізації продукції, особливо щодо залучення інвестицій в зерно-продовольчий підкомплекс. Адже фінансові вкладення в кожен з галузей зерно-продуктового підкомплексу окупаються сумарними (інтеграційними) результатами від реалізації кінцевої продукції.

Література.

1. Схема развития и размещения мукомольной, крупяной, комбикормовой промышленности и зерновой емкости Министерства хлебопродуктов УССР на период до 2005 года. – Харьков: Промзернопроект, 1991.
2. Борщевський П. Князев С. У борошном елів і пекарів є перспектива. – Зерно і хліб, 2002, № 2, с. 4.
3. Рыбчинский Р. Куда движется украинский рынок муки и круп / Р. Рыбчинский // Эксклюзивные технологии. - № 6. – 2009. – с. 28-31.